

Foto pa Jiuguang Wang - Atribucion CC BY-SA 2.0

Li Rantoele

100

IVIER 2021-22

Gazete di prôze nén racontrece ki rexhe tos les troes moes eplaideye pal « RANTOELE », soce nén recwârlante (a.s.b.l.) mimbe del Soce po les mancîs Lingaedjes et Tuzances d' Urope (ALCEM), avou l' aspalaedje del Federâcion Walonreye-Brussele

Mwaisse sicrijheu : Lucyin Mahin. Eplaideu responsâve : Pire Otjacques - rûe d' la Hète, 19, 6840 Li Tchesteu - Bureau de dépôt 6840-Neufchâteau. Pris : 5€ à limero ; abounmint po èn an éndjolieke 5€, papî 18 € - les deus 20€ - à conte IBAN BE74 0682 2043 0507, BIC GKCC

Li mot « rantoele »

Li mot « **rantoele** », c' est dandjreus on riscôpaedje [mécou-pure] do shuvion [suite de mots] « l' arantoele » (l' araegn-reye, l' arincrin). On l' dijhent purade e l' Basse Årdene, la k' i s' prononcive *ranteûle, ranteûye, rantûye, rantûle, rantôye, rantoûye, rantoûle, rantwèle, rantwêye, rantwaye, rantwale*, evnd. (ALW 8).

Li Rantoele-soce

Li Rantoele-soce, c' est ene Soce Nén Recwârlante (S.N.R., a.s.b.l.) k' a stî ahivêye e 1996 pa Tiri Dumont, Lorint Hendschel, Lucyin Mahin, Pire Otjacques & Stefane Quertinmont.

Po pus di racsegnes, alez sol Wikipedia walon, et potchî a « Li_Rantoele_(soce) ».

Li Rantoele-gazete

Li Rantoele-gazete eplaidêye à pus sovint des ârtikes e **rfondou walon** (orthographe wallonne unifiée). Mins eto, padecô, e sistinme Feller.

Les mwaissès modêyes des tecses des oteurs k' ortografièt e Feller sont rcopies asteure sol waibe « Wikisourd ».

Responsâvte

Les scrijheus sont responsâves di leus scrijhaedjes et les tchoezixheus d' desséns, des abondroets di leus radaptaedjes.

Abondroets

Les scrijhaedjes del Rantoele (rifondou et mwaisse modêye) sont metous dizo libe licince CC-BY-SA 4.0.

Insi, i pôront esse rimetous sins rujhes sol novele waibe di tecses « Wikisourd », et rashonnés sol pådje del sicrijheuse u do scrijheu. Avou ça ki, s' i gn a deus modêyes (Feller et rfondou), elle î seront todi eterloyeyes.

Les textes normalisés publiés ici et leurs originaux sont sous licence de libre utilisation CC-BY-SA 4.0. Ainsi, ils pourront être republiés sur le site de textes wallons « Wikisourd », où

ils seront élégamment rassemblés par auteur. Les différentes versions éventuelles (Feller / rifondou) y seront interliées, permettant de passer de l'une à l'autre en un seul clic.

Èn rovyîz nèn ki :

xh se prononce généralement *ch* et *jh* se prononce *j* (les 2 se prononcent *h* a Liège, *ich-lautés* ou *ach-lautés* en fin de syllabe en Haute-Ardenne); *ea* (fr. eau) se prononce *ia* ou *ê*, pratiquement in en Haute-Ardenne; *én* se prononce *én* à Charleroi, mais plus généralement *in*, et aussi *é* (Ouest-wallon, *Ovifat*), *î* (La Louvière, *Ecaussines*) ou *è*ⁿ (*Couvin*); *ae* se prononce généralement *a* (è à Liège, â à Charleroi dans le suffixe *-âdje*); *oe* se prononce généralement *wè* (eû à Liège, mais aussi *è*, *û*, *ë*, *wa*, *ou*, *wê*, etc.); *ey* se prononce *èy* à Liège et *îy* ou *î* ailleurs; *sch* se prononce *sk* ou *ch* (mais *h* à Liège); *oi* se prononce *wa* à Namur, *wè* à Liège, *ô*ⁿ à Charleroi et *ou* à Nivelles, *â* se prononce *au* (*ô*), *â*, *â*, *an*, ou on selon les régions; *ô* se prononce souvent *ô*ⁿ (presque on) mais *ô* franc a Namur, *ou* à Nivelles, *Fosse-la-Ville* et en Haute-Sûre; *sh* se prononce *ss* à l'Est et *ch* à l'Ouest; *oen* se prononce souvent on à l'Est et *win* à l'Ouest.

endè (*end*, *ndè*, *nd*) se prononce *ènnè* (*ènn*, *'nnè*, *'nn*) sauf à l'Ouest où il se rend par *'dd'* (simplifié en *d'* ou *d-*)

En wallon unifié, tous les E internes se prononcent *è*. *remantchî* = *rèmantchî*; *retchessî* = *rètchèssî*. La lettre *é* ne s'écrit que si elle représente un phonème du wallon : *cerjhe*, *tuzé*, *singlé*. Non si elle provient d'un calque du français : *prezinter*, *republike* (*lire è*).

Les voyelles *i*, *u* et *ou* se prononcent presque toujours longues devant une consonne voisée (*b*, *d*, *dj*, *g*, *jh*, *v*, *z*), *R* et *Y*.

Un espace typographique suit toujours une apostrophe; il n'y a pas d'apostrophe ni d'E muet internes. Ces deux règles étaient déjà d'application dans le « Dictionnaire des parlers wallons du Pays de Bastogne » de Michel Francard (1994).

Di traze a catoize

Noveas lives e walon

Djins d' amon nozôtes (*Djins d'amon nos-ôtes*), ene ramexhnêye di noveles da Jean Goffart. Atôtchîz li scrijheu, jean@radio-quartz.be u à 0495 15 55 50.

500 ratourneures po l' dire e walon (500 expressions pour le dire en wallon), on live da Laurent Dabe. 22 € + 6 po l' evoyî. Atôtchîz li scrijheu : laurent-dabe@hotmail.fr u à 061 46 88 83.

Motîs walon-francès et francès-walon po lte, Hôt lte, Vejhnâ et avâr la (*Dictionnaire wallon-français et français-wallon pour lttre, Haut-lttre, Virginal et environs*) sicrît pa Jean-Marie Gervy yet les Vîs Paltots. Atôtchîz li scrijheu : jm.gervy@gmail.com.

Tchansons po nos moxhons (*Tchansons pou nos mouchons*), on tchansnî so des câzaedjes da Marie-France Gilles avou l' muzike da Pascal Héringier, avou l' sitroete plake. 15 € al Måjhon des Walons d' Tchålerwè. info@el-mojo.be oudonbén 071 64 31 23.

Bates

Bates del Kiminâlté Walonreye-Brussele

* on pris di scrijhaedje e prôze (2500 €)

* on pris po on rcweraedje filolo-djike (2500 €)

* on pris po on prumî scrijhaedje (500 €)

Evoyîz 6 egzimplaires divant l' **prumî d' fevri 2022** a Char-marke Osman Omar, 44 Boulevard Léopold II, 1080 Bruxelles.

Bates des 40 ans do Muzêye des Pârlaedjes e l' Årdene

I s' adjixh di scrire ene istwere di 4 a 20 pådjes avou on boket oblidjî à mitan (dimandez lu a l' adresse ciddé padzo). Troes pris (400, 200 eyet 100 uros). Divant l' **31 d' mæss 2022**, so papî a : rue du Chant d'oiseaux 3, 6900 Mâtche-e-l'-Fâmene, u pa emile a contact@musedelaparole.be.

Houcaedje às pordjets pol fiesse às lingaedjes walons 2022 : pordjet scolincieus [pédagogique] a pârî do live : « A long des djoûs et des sâjhons ». Pol **15 di mæss 2022**. Racsegnes: creeasbl@skynet.be.

Ratacaedje

D' onk a cint e rpassant pa eyou ?

Dins no Cinte (payis d' El Lovire), no Mouchon d'Aunia va fiesti 110 ans bénrade. On vî pierot mins k' arive todi a tchanter tossu foirt k' i pout.

El Rantoele, leye, conte eto disca cint, mins la, c' est les limeros : don come dene, onk come l' ôte, c' est todi èn espwet, sortot ki...

Divins l' limero onk del Rantoele, dji scrijheu ki, po schaper l' walon (eyet l' picârd, et tot ça), i fâreut k' on paye des djins po bouter dins ç' sinse la, come i nd a ki sont garaedjisses, mwaissees d' escole ou co... policityins !

Vint-cénk ans après, astans todi l' betch retaessé dins l' berdouye. Fijhans les contes :

* Tévê : Walons Nous âs yôrdeures, replacî (?) pa... Tot çki dj' pou dire, c' est k' on etind purade divizer l' francès, eyet k' on est brâmint pus dins l' foclore ki dins l' disfinse des mancîs lingaedjes. Sins rire, est çk' i nos dmeure pus ki des

Li Covite : eco (5)

Dj' estans e moes d' decimbe, li dierin di l' anêye et on-z è cåze co... motoit po on bon moumint. Ci n' est cåzu nén possible ! Et les linwes vont bon trén. Des mwaijhès linwes et des bounès linwes. Mins cwè vloz ! Les djins end ont leus cint kilos ! [*ras la casquette*].

Bén cåzans è ossu dabôrd !

C' est ene maladeye cåzêye pa on virûsse. Ou purade **des** virûsses. Mins c' est des près-parints inte di zels.

End deus ôtes, asteure, di ces wayimants [*mutants*] la : li « delta » ki vént d' Azeye, et l' « omicron », ki vénreut d' Afrike do sud d' après les sincieus.

Ey on eploctêye a grands côps; minme les efants a pârti di 6 ans ! Li vaccinaedje va don bon trén.

Li troejhinme dôze a stî deci-

rawetes ?

* Radio : c' est l' pitit fré... (ki s' lome do minme no...).

* Consey des lingaedjes indodjennes : mindjî på « Conseil de la langue française ».

* Subzides : todi les minmes k' i n a 25 ans.

* Walon e scole ???

So ç' tins la, nos stans di moens a moens a co saveur taper no dvize. On a co eteré deus d' mes bons vijhéns l' moes passé. Leus efants – eyet co pus seur, leus ptits-efants – èn pârlèt pus brâmint walon...

So ç' tins la « li glotofadje » (rimagnaedje des ptitès langues pa les grosses) est co todi bén la, pus k' djamây èm shonne-t i.

So ç' tins la, nos n' avans nén reyussi a nos ashire tertos

dêye e moes d' octôbe, â cmince po les viyès djins, et shure po tolmonde.

Des rouscayeus, i gn end a ! Tchaconk a droet à respect du s' veye privêye... mins li bén di tertos passe divant li liberté d' ene mierdjin [*individu*], hin !

Les cis ki ovrèt dins les cliniques, les infirmire-îs si dvront fé eplocter pol moes d' djanvî... Oblidjîs, valet !

Mins gn a brâmint ki n' sont nén dacoird et... alez hay ! c' est des manifs a Brussele ! Ci n' est nén rén !

Les ospitâs rissent plins a hope avou des... nén eploctés, bén seur !

Cwè sondjî di tot ca ?

On « ercodecote » (li tâvlotêye di manaedjmint del minêye fwait des noveas raploûs). Adon, les minisses ponèt des novelès mzeures po les scoles, po les cafès, les resto-

alintoû d' ene tâve eyet decider si nos nos disfindrênt. Et si way, comint, pocwè, avou kès ostis... Eyet vla putete el pus grâve !

Mins come dji so, paret i, on « pessimisse actif », mi, dj' continouwè a disfinde l' eritaedje, eyet d' cachî a rpasser a les efants, èç lingaedje la k' on lzî a volé, eyet tot çki va avou.

Eyet come dins les Walons, i n a co brâmint d' tiestous, i n a ene sacwè ki m' chufèle ki dji n' so nén tot seu. I n ârè todi â moens les camaerâdes lijheus del Rantoele.

« Je maintiendrai », k' i djheut co l' ôte. Eyet nozôtes eto, conte les aiwes eyet les fayés vints, i nos fâre mintni.

Contez sor mi, dji conte dissur vos.

Dominike Heymans, li 21 di decimbe 2021.

rants, les racaweus d' shijhe [*noctambules*]. Mins ça n' elzî convênt nén. Gn a on manke a wangnî et i n' ténront nén avou co ç' laid côp la, ces djins la !

Po l' ridire platkizak: les djins end ont leu sô [*en ont marre*] !

Li copete des noveas cas est houte paret ! Li dischinte va kiminçî et li cwatrinme waclêye – li troejhinme rispitaedje – shonne târdjî [*s'arrêter*] tot belotmint !

Motoit k' e 2022, on serè binâjhe et ki ci n' srè pus k' ene mwaijhe sovance ! Dijhans todi kécfeye [*disons : peut-être*].

E ratindant : bounès fiesses a tertotes et tertos ! Brâmint d' amour dins vos familles et ene volêye di betches âs djins do monde etir.

Bon Noyé et boune anêye.

E.G., li 19 di decimbe 2021.

Beldjike / Lingaedjes

Do walon ezès tchmins d' fier ?

À cmince, gn ava on lijheu del Rantoele, on grand uzeu des tchmins d' fier, ki leya aspiter l' idêye d' ene petition al Sofeye Dostoirde [Sophie Detordoir], po l' walon moussi ezès biyets d' trén. Ene pîlance [demande insistante, pétition] sicrîte e francès ey e walon.

Mins, s' i gn âreut k' deus pelés et troes tondous ki petitionrênt, ça freut rire di l' idêye. Ni vâreut i nén mî ene lete-lete (lete so papî, nén èn emile), sinêye pa deus troes djins k' ârênt l' apinse di bouter al tcherete po on sfwait por-djet ? Eyet ndè poleur fé l' shu-vance [suivi].

Nosse Sofeye k' on-z a dit, c' est l' directoresse des Tchmins d' Fier del Beldjike. Eyet – c' est kécfeye ene tchance – elle a-st ene licince di romanes. Ça fwait k' ele divreut comprinde mî k' èn ôte di cwè k' i rtoûne.

Li sitouwâcion

Po l' djoû d' ouy, on pout acater on tiket d' trén nén seulmint ezès troes lingaedjes oficirs, mins co e-n inglès. Dj' ô Bén : so l' tiket, totafwait pout esse sicrît pâr e-n inglès, âre les nos des stâcions.

Po les anonces dins les hôtpârleus des gâres, c' est parey : les aconcoisteu-se-s di trén ont dins leus sûtifones totes les anonces e-n inglès eto. Et gn a sacwants dins leus dzeutrins [supérieurs] ki les ecoraedjnut di fé les anonces e-n inglès eto.

Portant, l' inglès n' a nole plaeece e Beldjike po çou k' est del lwè.

On pout etinde ki c' est pa amistâvisté po les tourisses inglès-câzants, soeye-t i des Inglès u des Amerikins, soeye-t i des etrindjirs k' ont-st aprins l' inglès po voyaedjî tocosté (papî da Samea Dumont p. 8).

Lyi rmimbrer sacwants mwaissès idêyes

Dins l' lete, on pôreut rmete sacwants idêyes soûmintreces [fondamentales] ki n' sont nén co tant cnoxhowes pa Tibi Meyî [tout un chacun]. Come :

* Li walon n' est nén on diyaleke do francès. C' est on roman lingaedje come les ôtes. Metans : li catalan, li roumantche di Swisse, li monakin, li ladin, li galicyin, li portuguès, et hay vos nd' âroz. Insidon, li walon, c' est on près-parint do francès, come l' inglès, c' est on près-parint do flamind.

* Li walon est rconoxhou come lingaedje divintrin del Kiminâlté Walonreye-Brussele pâr Decret Valmy Féaux di 1983.

do tins k' on pleut prinde si tiket e walon (dessén Huguette Lucy)

* Li walon a rçû on côde ISO [International Standardisation Organisation], ki c' est « wa », del pârît del bibioteke do congrès des Estats Unis. Li decidaedje, ki date di 2002, a shuvou on dossi apresté pa Pablo Sarachaga, avou l' aidance da Lorint Hendschel et Stefane Kertinmont, et des soces « Li Rantoele » et « Union Culturele Walone ». Vos ploz vey ene vidéo ki Pablo raconte tote cisse paskeye la sol tévé waloncâzante.

* Li walon, c' est li SEU lingaedje k' a skepyî e l' Walonreye – et gn ârê dandjreus nol ôte sifwait après lu. Li stindêye la k' il esteut pârle pa tertos disk' à cmince do 20inme sieke, ça rprezinte 75 âcint del Walonreye politike. S' on dvize eto des ôtes lingaedjes divintrins e l' Walonreye (picârd, lorin, tchampnwès, lussimbordjwès, leus birces

[berceau] di nexhance, c' est dins èn ôte payis, li France po les troes prumîs, li Grande Dutcheye pol dierin. C' est ces payis la k' ont so leu spale di schaper et diswalper ces lingaedjes la, nén l' Beldjike ni l' Walonreye. Mins l' walon, siya !

Propôzucions

Po çoula, nos vos atâvelrêns :

* di radjouter l' walon so les tikets, po les djins ki vôrênt awè on tiket e walon. Fâreut awè ces programes la so les machenes a fé des tikets, sol waibe-botike do Tchmin d' Fier eyet so les éndjoles des bawetîs [guichetiers]. Po spârgnî les cwârs del « Societé Nâcionâle », les sineus del lete dirênt k' i sârênt fé po rén, à cmince, todi, les ratournaedjes k' i fât.

* di radjouter, so les sûtifones et les tâvletes ITRIS des aconcoisteu-se-s di trén (k' on lomève davance « controleus », et co pus timpe les « pikeus »), ene modêye e walon eto, po tchaeke annonce k' i gn a. Çoula, po k' les chef-e-s di trén et leus aidant-e-s polnuxhe fé les anonces e walon, avou. Et radjouter precâcioneuzmint « come di djusse, si ça lzî ahâyreut [à leur convenance], après les cenes e francès, eyet purade dins l' pus grosse pârît del Walonreye, la ki l' walon esteut djâzé classicmint. ».

* di radjouter les minmes so les éndjoles des spikeu-se-s, po ces djins la poleur fé les anonces e walon ossu, dins les condicions come dit cial âdzeu. Si vos ârîz d' l' agrê di radjonde les bouteus po ciste idêye vola, sicrijhoz a : lianarchisse@tutanota.com.

Sacwants waloneus, do 9 à 12 di decimbe 2021.

Walonreye

Et cwè avou nos riketes ?

Nos schoûtans pol deujhinme côp (rilijhoz vosse Rantoele 89) Dimitri Françwès, ki s' mestî dispu ses djonnès anêyes, c' est d' ramasser çou k' les ôtes tapèt às riketes.

K' il est lon, li tins des « trôs às nictés », cwand les djins – des pôves, mins eto des djins bén metowes – alént « fé les poubeles » li dimegne del vesprêye. C' esteut dins les anêyes 1970, pask' e 1985, on a clôs ces « gadous » (distcheyaedjes e l' air libe) la.

Les mannestés d' mājhon estént ramassêyes tos les djudis pa èn ome avou des tchvâs et on tchâr, u avou on vî camion do tins del guere di catoize. Télmint vî ki, cwand i rdemârève, il efoumève tot l' coulot.

Tote li famille

Mi famille esteut brâmint po ramasser les metâs. Li fier, come di djusse. C' est çk' i gn aveut l' pus, mins on l' leyive po onk di mes cuzéns. Mi grand-pere, c' esteut l' keuve, l' aluminium et l' inocs (ci n' est nén do fier: ça n' prind nén a l' inmant). Mi mononke, i n' purdeut ki l' plonk.

Minme nosse prumire tévé, ene Téléfounken, vineut d' on distcheyaedje.

Adon, li londi, après scole, on broûléve les câbes po aveur li keuve peur. Après l' awè broûlé, on l' rixhorbeut co avou des viyès lokes. Li mârdis, todi après cwatre eures, on fondeut dins des casroles d' inocs u di scroufier [fonte]. Cwand l' plonk esteut rafroedi, on rtournève li tchôdron. Les cis d' inocs si vudént ajhey mint di leu blokea d' plonk. Les cis di croufier, i les faleut sketer avou on mârtea po displaker l' plonk. Gn aveut onk dilé nozôtes ki fondeut dins on tchôdron d' keuve (come les cis k' on pindeut à crama dins les feus a l' aisse). Dji m' è so-vén : il esteut tot cabouyî. I l' diveut seur ricandjî tos les moes.

Nozôtes, les efants, on amoennève les bokets a broû-

ler, et on aveut bon di rwaitî les belès blames di totes les couleurs (pol keuve). Et pol plonk, on trovève ki ça odève bon. Gn aveut l' odeur, mins gn aveut ossu l' rafiya d' awè ene dringuele.

On l' meritève bén, ca so l' semdi et l' dimegne di l' après-nonne, on fijheut les poubeles di cénk viyaedjes, li pus lon a doze kilometes. Avou l' viye « deus-tchvâs » di m' mononke ki tanflève pade-côp e-z eralant, télmint k' elle esteut bôguieye.

On n' s' a djamây doté ki, tins k' on broûléve li plonk, ki foumève ki l' diâle, gn aveut des pititès barbôjhès do metâ ki s' alént tchôkî dins nosse peumon. Ci n' est k' a l' âdje di 40 ans k' on docteur, tot loucant ene di mes radios, a stî sbaré di vey totes ces pititès taetches la so l' imâdje.

À djoû d' enute

On a trové trinte-shijh meyes manires di relére les riketes. Po cmincî, avou des saetchs di diferinnès couleurs. Mins fât k' ça soeye les djins ki metexhe tchaeke trigu dins on saetch diferin.

Adon-pwis, gn a yeu les poubeles às deus batchs : d' on costé, les ansinâves [biodégradables] et did l' ôte tot l' restant. Après, il a falou mete a pàrt les mousmints et les botayes. Les blankes d' on costé, les vetes di l' ôte, et les « plats veres » co ôte pàrt).

A pàrt des anêyes 1990, on a yeu les « ralouwaedjes » u « parks às contners » [déchetteries]. La on pleut dispàrti : l' electrike, les papîs, les bwès, les yeves et les coxhes, les pneus, les prodûts tchimiques, les ôles (di friteure et d' gâraedje), li frigolite, les fiermints, et tot ça. Çou ki n' alève nén dins on contneu esprès esteut hiné dins les « ehalants d' manaedje » [encombrants ménagers].

Et dispu les anêyes 2000, les comenes ont dvou fé bouf âdfwait des costindjes et des rintrêyes po dihaler les djins d' leus riketes. C' esta l' atuze do « pris-verité ». Ey adon, el facteure a monté a gritchete. À cmince, c' esteut facturé à kilo ramassé. Pu après, li grosse pàrt esteut à forfwait, tantea k' dj' a veyou des facteures di 210 uros po 500 grames rascodous so tote ene anêye. Fât dire ki c' esteut ene deujhinme dimorance avou ene sitouve à bwès ki dihalève les djins des cwârtons et papîs d' ewalpaedje [emballages], èn ansinî d' plante [compost] la k' les peletes et les trigus biyos alént, et les boesses d' amagnî d' blanc fier, canetes eto, k' estént wârdêyes po bibi. Ca dj' a rataké a ramasser les fiers, come do trevén di mes djonnès anêyes.

Les bleus saetchs

Lanawaire, totes les ewalpeures di papî, di plastike et d' metâ ni polèt pus aler, ni dins les dobes batchs, ni direk às parks às ralouwaedjes. Les fât herer dins des bleus saetchs, k' on doet co atchter, et ki n' sont ramassés ki zels tos seus, onk u deus côps par moes, pa ene grosse société.

Dimitri François, li 10 di decimbe 2021.

Les tchafiaedjes do Ptit Louwis (60)

Valentino Rossi

Ådjourdu, dji m' vos va dvizer di moto ! Bén oyi, pask' on n' voerè pus on grand mossieu dissu les circûts !

Valentino Rossi s' a djoké di cori el 14 di nôvimbe 2021.

Biyografeye

Il a vnou å monde el 16 di fevrî 1979 a Ourbino, e-n Itåleye. Il a stî sacré nouv côps tchampion do monde e Grand Pris moto, inte di zels set côps e 500 CC eyet paraprès e Moto Grand Pris.

El djudi 5 d' avouss a ene conferince di gatzîs do grand Pris d' Otriche, il a-st anonci k' i daleut djoker ès càrire di coreu a moto a l' fén del sâjhon. Ebn c' est fwait : i s' djoke di cori.

So s' càrire, l' ome a yeu troes sornos :

* « Rossifumi » e 125 cm³ e-n omaedje å pilote djaponès Norifumi Abe ;

* « Valentinik » e 250 cm³ e référence å hero di bindes dessinêyes ki s' lomève Paperinik ;

* eyet el pus cnoxhou : « The Doctor » e 500 cm³ et Moto GP.

Bén ki nouv côps tchampion do monde, il a todi vlou tni el limero 46 et çoula i l' tént d' ès pa Graziano. C' est l' limero k' i poirtéve a s' prumire victwere

e Grand Pris. C' esteut l' anêye ki Valentino aveut vnou å monde.

Portant el fameus limero onk, ki c' est todi pol tchampion do monde, i s' ertrouvè dissu l' carcasse d' ès moto. El limero onk ès trovève eto dissu l' droete espale d' ès combinaizon.

L' ome a fwait ene teribe càrire. Il a comincî a wangnî dins les Grand Pris e 1996 dins l' categoreye 125 avou ene prumire victwere a Burno, e l' republike tcheke. L' anêye shuvante, i dvént tchampion do monde mågré k' il esteut grand (1,81 m).

Radmint, e 1998, i passe dins l' categoreye des 250 come pilote oficir di Aprilia eyet finit deujhinme do tchampionat... k' i wangne l' anêye d' après.

L' anêye 2000, Valentino sene on contrat avou l' fabrike Honda eyet passe dins l' categoreye k' on lome « rinne », les 500. Rola, i finit totshûte deujhinme do tchampionat du monde divant Kenny Roberts. Il aveut wangnî deus Grands Pris.

Eyet ça n' a nén trinné, radmint, e 2001, i repoite el tchampionat do monde dissu ene Honda NSR 500. Il aveut stî 13 côps dissu les egrés do podiom. A ç' momint là, Rossi ocupéve dedja ene plaeece di tchoi dins l' istwere do Continental Circus.

- Bén oyi, a 23 ans, il esteut el deujhinme coreu itålyin å nombre di victweres divant el teribe Giacomo Agostini !

En 2004, i s' ertrouve mon Yamaha avou toute ès-n ekipe ki l' aveut shû eyet i dvént deus ans e-n erote el tchampion do monde.

Gn a yeu in ptit passaedje

a vude di 2005 a 2007. Mins e 2008 et 2009, i rdvènt tchampion du monde.

Paraprès, il a dvou passer les berdouxhes [connaître des revers] : i s' a blessî, il a yeu des noers moumints mon Ducati eyet il a stî dé Yamaha.

Il a stî sacwants côps vice-tchampion du monde, mins pus prumî. Eyet e 2021, l' ome a-st anonci ki c' esteut s' dierinne anêye e Moto Grand Pris avou Yamaha Petronas.

Mågré ene målâjheye sâjhon k' on pôreut lomer « ene tournêye d' årvey », c' est ene fameuse càrire longue d' on cwårt di sieke avou pus di 430 coûsses ki s' acheve. Ene vraiye ledjinde del moto.

Ça fwait k' ès coraedje a moto ès djoke avou 115 victweres (76 e Moto GP ; 13 e 500 cm³; 14 e 250 cm³; eyet 12 e 125 cm³).

Po s' pansion

A pârti di 2022, i va fé des coûsses e-n oto.

A noter ki l' ome s' aveut dedja sayî a çoula, principålmint å « Monza Rally Show » eyet a sacwants ralîs.

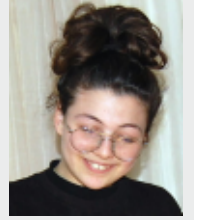
Jean Goffart, li 15 di decimbe 2021

Fime d' imådjes so les waibes di strimigne

Yiye et l' yeti

Vos, lijheuses, vos, lijheus, vos avoz seur lî, dins vosse djonne tins, « Tintin e Tibet ». Li yeti î est lomé « Abominâbe Ome des Nives ». On no bén trové, poy ki « abominâbe », e walon, ça vout ossu dire « foirt grand », « nouzome », « adjeyant ».

Mins si vos vos ratindoz a vey on yeti come li ci ki Hergé dessina dins ses mikès, vos âroz ene coûte djoye [vous serez déçus]. Paski, co on côm, c' est on fime mitan chinwès, mitan estazunyin. Les dessineus ont foirdjî èn ombion [silhouette, profil] mo diferin po leu fime.

On fime k' il ont lomé, tot biesdimint, « Abominâbe ».

Sinnariou

I gn aveut-st on côm ene bâshele del Chine k' âreut bén vlou fé on grand voyaedje. C' est leye k' on lome Yiye.

Po dire li veur, c'esteut ddja s' pere ki vleut fé ci voyaedje la avou leye. Mins il aveut morou divant d' awè polou adierci s' râvion [rêve].

Dessinaedje da Souzane Mahin sorlon ene secwince do fime

On djoû, Yiye a trové ene biesse nèn cnoxhowe k' aveut skifté evoye d' on laboratwere di schoirçaedje-evike [vivisection]. C' esteut ene sôre di grand séndje lomé yeti.

Ele li vola aidî a raler dins

s' payis.

Ele prinda on batea a stoumeligne [en passager clandestin], emoennant nosse yeti, et co deus ôtes efants. Mins, on moumint dné, il ont stî distcherdjîs pa ene growe ki ls a tipé so on camion. Après des kilometres et des kilometres, il ont co toumé djus do camion, et s' ritrover dins l' wastene [région désertique].

A ç' moumint la, il ont-st ataké li fameus perlinadje ki l' popa da Yiye aveut dit.

Ey al fén des fén, il ont-st arivé a l' Evresse.

Racontaedje da Souzane Mahin, à vir li fime so les fis, k' ele riscrijha come ârtike sol Wikipedia walon les 20, 21 et 30 di setimbe 2021.

Istwere del Walonreye... et d' l' Urope

Li batreye des Âvins

Les Âvins, c' est on ptit viyaedje, ancynnmint ene comene, asteure rebané [fusionné] avou les ôtes viyaedjes do ban d' Clavir. Eyet istoricmint, al frontire inte li Principât d' Lidje et les Bas-Payis espagnols.

Nos estans e 1635. Li guere di trinte ans deure dedja dispu 15 ans. D' on costé, vos avoz les Rwès d' Espagne, ki sont les mwaisses di nosse payis. Mins nèn del Principât d' Lidje, ki va disca Terwaegne, ni des teres di l' abeye di Ståvleu-Mâmdiy, ki vont disca Okir. Les deus viyaedjes sont-st a ene pixheye des Âvins. C' est les Espagnols (avou les tropes di leus Bas Payis et d' Itåleye) k' ont li pus di sôdârs dins l' margaye inte les payis catolikes et protestants. Di l' ôte des costés, les rwès d' France s' ont metou avou les protestants d' Suwede et d' Holande (ki s' lome co « Provinces Uneyes »).

Les teres des Princes-evokes

di Lidje et des princes-abés di Ståvleu sont neutes.

Li batreye

Les Francès vnèt di diclârer l' guere a l' Espagne li 19 di may (câze do recloyaedje pàs Spagnols d' on prince almand aloyî às Francès).

Sol pî sol tchamp, il adârèt so les Bas Payis espagnols. Li prumire resconte si passe ddja l' londmwin, li 20 di may.

Les ârmêyes ni sont nèn pareyes : N a 35.000 Francès disconte di 14.000 Espagnols.

C' est les Francès ki wangnèt, leyant 19.000 sôdârs (7000 Francès et 12000 « Beldjispagnols » li panse e l' air (sâf vosse respect), des chifes sorlon ene waibe del comene di

Clavir. Mins des ôtes sourdants dinnut 5000 moirts espagnols. Les Francès fwaiynut co 1500 prijhîs et haper 14 canons. Gn a eto 700 coixhîs ki sont-st emoennés a Hu (k' est principât d' Lidje).

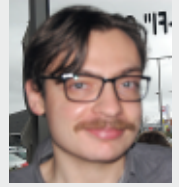
Deus moes après, les curêyes [cadavres] estént co sol tchamp d' bataye, avou l' tcholeur di l' esté et les rats k' estént al dicâce. Et on djâzéve todi dpus del noere pesse. Adon, on ls a-st eteré dins ene schavêye, inte Atrin et Clavir, k' on lome co todi « Schavêye às moirts ».

Sorlon les esplikêyes di Jean-Pierre Dumont, li 17 di decimbe 2021, et des dnêyes rapexheyes so les fis (loukîz wice sol Wikipedia walon).

Lingaedjes

Aprinde li walon u l' globich ?

L' inglès, c' est li seu lingaedje k' on-z âreut podbon dandjî. C' est ene advize ki dj' ô sovint. Abén, si les djins pinsnut come çoula...

Mi, dji vos vou bén acertiner k' c' est âjhey po daler fé do tourisse. Po daler pattavâ sol Daegne, c' est l' veur k' c' est mî d' el fé avou l' lingaedje da Shakespeare.

Ké livea ?

Portant, tenawete, vos ploz voyaedjî sins l' inglès ; ci n' est nén impossible, savoz. Paski, tot conté tot rabatou, gn a seulmint ene djin so cénk pattavâ l' monde ki caze l' inglich.

Ey eco ; on n' a nén rwaitî leu livea d' conoxhance del langue ! Ca gn a brâmint des inglès-câzants avou on fwebe livea. C' est çk' on lome voltî : li globich. Ene varyisté d' inglès avou del pôvurté linwistike.

Lingaedjes univiersels

Ci n' est nén li prumî còp k' on lingaedje est rwaitî come li lingaedje del Daegne. Come d' efet, do trevén di l' Antikité, ci lingaedje la, c' esta l' latén. Mins nerén, li Daegne, a ciste epoke la, c' esteut seulmint l' Urope eyet l' Afrike bijhrece. Do moens, avou nos iys d' Uropeyins.

Asteure, li latén est moirt eyet ramoirt.

Pu, e 18inme sieke, li « lingaedje del Daegne », ci fourit l' francès. Li lingaedje da Molière est todi foirt impòrtant asteure – rapinsez vos l' monoloke da Julos Beaucarne « dj' estans ût cint miyons d' francès-câzants totavâ... on

djâze francès a Rbek, a Clabek, a Ayiti, a Tayiti... Mins ès pouxhance s' a brâmint aflâwi. Copuvite dispoiy ki l' inglès a divnou el lingaedje li pus djâzé eyet l' pus aprindou à monde.

Po-z awè ene miete oyou les Kebecwès pâler, dji vs pou acertiner ki ça lzî va lon di vir ki l' Inglès est pus grand k' el lingaedje d' oyi des Paridjots. Vacobén k' les Kebecwès n' sont nén des walon-câzants; à vey li walon dicweli, il ârènt adon idêye di fé mâluzance di leu coir [se suicider].

Tot câzant des lingaedjes da Shakespeare eyet da Molière, dji m' sovén bén k' i gn a cwatre ans, dj' aveu léjhou on live e francès. El tite, c' esteut : « *La langue mondiale* » (li lingaedje daegnece). L' oteure, c' esteut Pascale Casanova. Li live est ene miete mâlâjhey a lére, mins li sudjet dimane mo ahessûle [utile].

Les sûtis, les biesses et les nawes

Po-z esse oniesse et po dire li vrai y wice k' il est, dji so binâjhe cwand ene sakî m' forbate : « L' inglès, c' est l' seu lingaedje ahessûle ». Paski pocwè ? Cisse dijhêye la mostere li kéne tuzinawisté [paresse intellectuelle] des djins. Çki fwait plaijhî a m' firté. Çoula mostere ki les djins polnut, afeye, esse grandiveuses. Do còp, dji m' sint ene miete pus sutî k' zels. Paski, mi, dji sai

bén câzer cwate lingaedjes. Houte di çoula, dj' a eto sawants cnoxhances dins deus ôtes langues etrindjires.

D' èn ôte des costés, moens les djins djâznut des lingaedjes, pus k' i gn a do bou-taedje po les linwinceus. Oyida, i fât des scoleus po les acsegnî. I fât ossu des ratourneus, et tchik et tchak.

Èt ni m' vinoz nén acertiner ki nos avans, enute, des ratourneus éndjolikes [programmes de traduction]. Ces éndjolreyes rola, eles ni savnut nén rashire on tecse comifât, savoz. Dj' a sayî traze et co traze còps âd dilong d' mes studes di ratourneu. C' est pus sovint do brichôdaedje ki do tradujhaedje.

Èn djâzer k' on mier lingaedje, ci n' est nén gawdieus [réjouissant]. Foiravant si c' est on lingaedje ki totes les djins savnut. Çou k' dji vou dire, c' est k' dispoiy ki dji comprind, scrî eyet djâze li walon, c' est come si dj' sereu mimbe d' ene soce sicrete ; d' ene trope di djins al leccion, des pus maléns k' els ôtes.

Dj' a l' minme sintimint avou li bocmâl (vî norwedjin) eyet l' daenwès, minme si dji n' sai dire ki sacwants mots dins ces pâlers la.

Samuël Dumont, sol waibe Belletristica, li 16 d' octôbe 2021.

Txartelarekin ordainduz gero, nahitaezkoa da NAN edo pasaportea erakustea.

Ez daukagu kanbiorik 200 € eta 500 € billeteentzako.

Bezeroak nahi izanez gero, baditugu erreklamazio orriak.

Ké firté si on comprindreut !

L' inglès come deujhinme lingaedje (a mwin ! ene djin e l' aiwe !)

Ramassez vos strons d' tchén et les mete e batch.

Parey dins èn ôte lingaedje uropeyin, mins l' ké, sobayî ?

Li Rantoele às belès-letes

Limero 55 (rawete al Rantoele l° 100 del moite sàjhon 2021-2022)

Ene ouve ni vât ki po ostant k' ele soeye li djusse et vraiy temoen di s' tins. L' oteur walon doet esse modiene, et l' pus hardeye idêye nel doet nén rbouter. À contrâve, el doet rcweri. (Lambert Lemaire, adrovaedje do 49e anouwaire del soce « Les oteurs walons », 1964-1965, p. 24)

El Pâ à Noyé (II)

El Pâ, c' est on vintricåzeu [ventriloque] d' mestî k' a yeu èn accidint k' on lyi a dvou fé ene trakeyotomeye. Li chowbizz, por lu, c' est pol diåle. I tuze a ratinde matene [réveillonner] avou ses popenes, k' i lzî cåze come a des djins.

Vudî l' restant d' blanc vén. I nd a d' keure di l' ôre [ordre] k' on lzès doet boere, les véns, dins les gasses [festins] des djins bén metous...

Et pu, il a-st enondé on spitch po ses rwaitants, ki dmorént bén pàjhûles dins leu coine. Elzî rmimbrer el tchimîn di s' reyussite. Di **leu** reyussite. El pitit monde ès loukive lådje [restait bouche bée], bén seur, di s' vey assoçner al càrire di l' àrtisse, come cou et tchmijhe. Mins po l' Pâ, i n' esteut rén sins zels. Si dveut i pàrtaedjî totafwait avou zels.

Ça fjheut ddja on boket k' i n' cåzéve pus avou s' vwès d' robot, mins k' i s' aveut metou a dvizer avou ses soçons, djusse dins s' tiesse, e pinsêye.

Froumadje. Fé l' fén do rodje.

Les idêyes do Pâ ès kiboutént. I gn aveut des lâmes dins ses dierinnès sondjreyes. I comincive a vey ses copleus come dins ene brouheur, come cwand on rote e spès tins.

Il a mindjî on boket d' buche k' esteut rassapinante ådla.

Tot riyant do gros des dints, il a tapé l' dierin boket d' bos dins l' feu e l' aisse. Il a lontins caressî l' termosse di café, si vudî ene foumiante djate et s' rashire. I tuzéve. I faleut k' ça soeye fini enute.

Dins l' fond del respulete avou l' banket d' Noyé ki s' planket Djåke lyi aveut abouté divant l' shijhe, etur les papîs d' wårniteure, gn a des spites di loumire k' ont comincî a danser. Li sclat del fouwire so l' veule di deus mignonetes d' armagnak. La djusse çou k' i faleut po atchver ès tot dierin Noyé.

Il a co cåzé on pô – todi dins s' tiesse, sins moti – avou ses copleus, etot vudant les deus armagnaks. Pu, sins s' end abaiti, i s' a-st essokyî.

El vî Djerôme, ashî à mitan des dozes, a rlevé l' tiesse.

– Dijhoz, les amisses, on nel va nén leyî tchâire, cwanlminme !

– A nonna, la ! Ça sereut pâr li foete ! k' il a dit l' clône Bouli.

– Cwè çki ça t' pout bén fé, ti, Djerôme ? Vos avoz todi stî kihigne-kihagn !

– I n' m' a djamây leyî so l' costé. I n' m' aveut nén tchoezi, mins i m' a wårdé, m' a trové ene vwès et m' a bayî on vicaedje come ene djin.

El Djerôme a moussî foû di s' malette di cwårton et s' a-st avancî adlé l' Pâ k' esteut cloupé so s' tcheyire, les keutes divant çki lyi aveut siervou d' assîte. El pantin aveut dins les ouys ene louweur di slo ki s' leve. Il a gripé sol tâve e s' agritchant às nipes do Pâ.

Divant l' ouxh, il aveut cmincî a payter [neigeoter]. Des flotcheyes grosses come des pîces di deus uros, ki tcheyént tot bén doûçmint. Po l' côp, li lune n' esteut pus tola...

Cwand il a ataké a fé trop froed, el Pâ a yeu des frumjhons. I s' a cohossî come on canârd ki mousse foû d' l' aiwe. El bodet à bos, k' esteut vude divant k' i n' si metaxhe a sokî, esteut rimpli. Sins s' dimander cwè, il a prins deus schinetes et les a hiné dins l' feu. Pu i s' a metou a shofler so les braijhes po ratoker l' blamêye.

Il a-st apougnî l' termosse, ey apicî l' djate. Mins cisse-ciale lyi a schapé foû des mwins po s' aler peter a cassons sol pavmint.

– Nodidju ! k' il a boerlé.

Il a dmore tot reysse divant l' son di s' vwès. Il a rwaitî ses cpagnons onk après l' ôte, tot purdant s' tins. Pu, avou s'-n eridoet [*index*], il a cwerou après l' trô so s' goidje. Li trô del traqueo. Mins – sereut ç' on mirâke di Noyé ? – i n' a sintou k' ene pelete Bén lisse...

I veyeut sol margoulete di ses popenes on riya d' binâjhté. Et dins leu rwaita ene blawete di malignansté. Neni, ci n' esteut nén li rglatixhaedje do feu !

Li nedje s' a djoké. El grosse lune a

dischiré les nouwaedjes ey espåde ene loumire di fiesse pattavâ l' tchambe. Pu, tot dansant padrî les firlotches des nûlêyes di l' âmatén, elle a leyî vni, tot belotmint, el solo d' ivier k' aléve bayî ene rôze couleur a l' blankeur del nivaye.

Cwand l' solea k' on-z a dit arivrè assez hôt dans l' cir po dire ki l' djoû est tola, nosse Pâ ârè ddja ataké a scrire ès novea spectâke...

Motoit on spectâke di Noyé...

Jean-Luc Geoffroy, « El Paul à Nawé », 2016, ratourné do gâmes pa Lucyin Mahin avou l' âjhmince do scrijheu; cisse paskeye ci (et ds ôtes) ont rascodou li pris del veye di Lidje 2020.

Anouchca (IV)

Nos estans e l' Sildaveye, dilé l' frontire avou l' Zivenbork (deus payis des Carpates). Li raconteuse, c' est ene pitite djin d' Hamîpré, Louwisse, ki s' a vnu setler l'avâ, leye et si ome, Stef, dins ene retrôclêye cinslote biyo. Li djoû di dvant l' Noyé 2019, elle a rascodou Anouchca, ene sins-toet, ki va passer l' ivier avou zels. Si pa, c' esteut on coreu d' cotes et on frâdeu inte les frontires, ki ls aveut abandné.

Mins l' bâshele aveut cwité l' cinslote al Tchandleuse, pu viker come ene sâvadje dins les bwès do payis, abrocant dins les deujhinmès dmorences po haper des covietes et d' l' amagnî. Elle esteut rcwerowe pàs djindâres. Mins va, twè, asteure, evoyî les bleus dins les hés et les ronxhisses ki rascovrèt les tienes do cotoû. Po rtrover ene sâvadjesse ki cnoxhe les naxhes come si potche. Ostant cweri après ene foye pierdowe e bwès. Houte di çoula, ele pout passer e Zivenbork come ele vout, la k' les djindâres nel polnut nén shuve.

Di l' esté, la k' el Maritza est câzu a setch, ele waye [*passé à gué*] la k' ele vout. Ôtmint, cwand l' aiwe est grosse, gn a des pindants ponceas, po ene mierdjîn passer di l' ôte des costés.

Ça fwait k' Anouchca a co des beas djoûs dvant leye a rôbaler dins l' payis.

Dicwè ? Si elle a ddja vnou haper e nosse mājhon ? Nonna, savoz. Djamây.

Paski dj' a fwait Bén avou leye cist ivier la ? Kécfeye Bén, mins elle a eto rpassé amon des djins ki l' avént rçû, et lezî haper dipus k' rājhon. Nonna, c' est paski nozôtes, on est todi la, cwand c' est nén mi, c' est Stef. Ou adon, on stadjaire u l' ôte ki s' vegnut scoler dins les ahivaedjes biyo, dins on straegne environmint d' montinne.

« Taijhe tu, dit-st i Stef. Ci n' est la nole rājhon. Ele kinoxhe les waibes come si taxhe, et s' ele vôreut, ele mousreut par

nute e t' coujhene ki ti n' ôreus rén. Nén l' pus ptit brut. Ni huze ni muze.

Neni ! Ele ni vént nén voci pask' on a deus tchéns ki n' laiynut aprotchî nolu, ni biesse ni djin. Waite, ci nute ci, il ont co rapoirté on taesnea, on djonne di taesson di deus troes moes. La èn an did ça, il avént apicî on ptit tchivrou : onk li hagnî e s' hatrea, tins k' l' ôte li tneut astok, pindou après s' coxhe, disca tant k' i djéye la. Pu bawer a tot spiyî po nos houki, k' on l' vegne sonner divant del vudî et del kitaeyî po nosse porvuzion d' tchâ. Ça fwait : do sâvadje, on è magne dipus k' a nosse toû.

Oyi, nos tchéns sintrént Bén k' ele ni vént nén pājhûlmint, et l' clawer divant k' ele n' amousse. Vola pocwè k' ele ni nos vént nén disploumer. »

C' est l' idêye dâ Stef, todi.

Shûte p. 15

Moite såjhon (ivier)

restant d' ivier

edjalaedje al buze ==>

emårlaedje årtistike

drole di muroe

on rodje-gozi po rmete on pô d' couleur

i nive

il a nivé

Noyé

fotos da Jean-Pierre Van Overmeire & Lucien Mahin

Racourti des imådjes di dvant

Dj' estans e 1815. Emile Colot, on Walon d' Lene (Åssôrt), ki s' aveut-st egadjî dins l' armêye francesse, si rtrouve Holandès après l' batreye di Brinne-l'-Alou (Waterlô, la k' les Inglès avént leu Cwårtî Djenerå). I doet rwangnî s' novea payis,...

Oufti ! Dj'inmreu, doûce djonnete, K' a meynute, vos m' priyrîz e vosse tchambe, Sins mete li loket a vost ouxt Sins skifter evoye divant ki dj' n' intere. Ratindoz m' pājhûlmint, Presse a-z esse siervowe, nouv côps d' ran, Et sins ratinde k' i djale, ca, enondé, Li panse plinne, dji so ddja căzu dismoussi, Sins cazake et sins camisole.

Palfak ! C' est nén paski dj' lé les belès-letes ki dj' so come ene cate al râwe

Scuzoz m' di n' nén awè tourné set côps m' linwe... Mins djans, c' est eto do Catule

Poni d' afwaire ! Dispu mes scoles, avou on pa sôdâr, dj' end a oyou des vetes et des maweures

Mins ci n' est nén po ça k' i vos fât fé des idêyes

Dj' a dins l' idêye ki nos nos alans bén etinde. Vos rintroz à payis ?

Et l' voyaedje si porshure tot passant pal Côtse, ey î viziter l' mājhon da Bonapåre.

... dabôrd k' il esteut cazerné a Cadisse, come hero del batreye di Trafalgâr di 1805 (rilijhoz vosse Rantoele l° 37). Sol minme batea, gn a on djenerà francès eyet s' feye, ki recite do Catule, on powete romin tourné viè les rimrame sol seke.

Fotos ey imådjes po rire (Li Blawete et l' Djan Goffart)

Aprinde li walon tot riv'nant d'èl botike...
 (Bwèrgni l'drî-min dès crapôdes
 sins loukî la-wice qu'on mèt' sès pîds ...)

Aprinde li walon tot rivnant do botike
 (boirgnî l' drî-mwin des crapâdes sins
 loukî la wice k' on mete ses pîs).

*Si l'abèye
 d' Orval
 mâke di monne
 poqwè nin
 ègadji
 dès nonètes ?*

Si l' abeye d' Ôrvå
 manke di moennes,
 pocwè n' nén egadji
 des nonetes ?

Racontêdje J-C Mahy

è walon l'blawète

**Si vos vèyez m' mame
 so "facebook" d'hez-li qu'dji so todi
 è l' èvier !**

Si vos veyoz m' mame so Fesbok, dijhoz
 lyi ki dj' so todi e l' aiwî.

Nos-arivons bénrâde à l'Sint Valentin.
 Adon, n'mîyète d'amour ...

Nos arivans bénrade al Sint-Valintén.
 Adon, ene miète d' amour...
 Vos nel metoz pus ? Vindoz l' ... a
 moens d' awè ene dint conte
 l' atchteu

**Dji pinse Bén qu'èm' vijn
 boute dins-in garâdje!**

Dji pinse k' èm
 vijhén boute dins
 on gâraedje !

Les riscrijhaedjes e
 rfondou mostrèt ki
 ci-ci aconté ostant
 les dnêyes di
 l' accint d' après
 Lidje (troes
 prumirès imådjes)
 ki l' ci d' après
 Tchålerwè (troes
 dierinnes).

**Vos n'èl mètèz pus, vindèz-l' ...
 à mwins d'awè n'dint conte l'ach'teû!**

En walon pa Jean Goffart

En walon pa
 Jean Goffart

Dj' a l' mayeur di Sinte-Croes à telefone. Les foistîs ont ramassé Anouchca so on hôt tidje. Sofrixhante. Fivreuse. Dishoflêye. Ele s' a leyî fé. Louke k' elle âreut stî acsûte del minêye di gripe chinwesse ki rôle totavå les payis dispu ene hapêye. Oyi, on a rdrovou les frontières às tourisses d' Urope coûtchantrece, mins ça n' vout nén dire tcherete. Ca on n' a nén oyou dire ki l' herike [épidémie] aveut-st amoussî

disca pavâr ci. Et leye tote seule di djin e bwès, kimint l' âreut ele hapé ? A ? Ele dimande après mi ? Iva ! Dji prind m' masse et vo m' cial.

Li paskeye est fou

Lucyin Mahin, li 9 d' awousse 2020.

Dins l' pâjhûle nute

« *Stille Nacht, heilige Nacht* » (coete nute, sinte nute), c' est ene rilomêye tchanson d' Noyé, e-n almand, ki date di 1818.

Li câzaedje a stî scrît på pere Joseph Mohr (1792 – 1848) a Oberndorf dilé Sasbork (Otriche). Li compôzeu fourit Franz Xaver Gruber (1787 – 1863). Li mwaisse tchanson a shijh coplets, mins on n' è tchante sovint k' troes.

Li prumî ratournaedje e walon, ci fourit l' ouve da Djan-Dnixh Boussårt – li Bon Diu si âme. C' est lu k' a pinsé siervi l' adjectif « pâjhûle », mins s' l' aveut i plaecî padrî:

E l' nute pâjhûle / Ki nos rafûle / Ene tchanson / S' enonde à lon; / Ene viye air come nos mames tarlatént, / E l' ivier, cwand les berdjîs rivnént: / On tchant d' amour et d' pâye / K' ene andje leya so nos voyes.

Li modêye n' a k' deus coplets. Elle est tchantêye sol sitroete plake « Matante Jane » pa René Chaumont.

Èn ôte redjârbaedje nos vént di Christian Antoine, onk des « Tchanteus d' après Meynute ». Elle a stî eplaideye divins « *Singuliers* », 4-2010. Elle a cwate coplets.

Sol dimande di « bévlants d' Noyé » ki vlént chanter des tchansons e walon po les messes di Noyé, nos avans rfoirdjî ene ôte modêye, sins rapoirt avou les deus ôtes – apus k' li rprindaedje di l' adjectif « pâjhûle ».

Les deus prumîs coplets sont classikes : li stoele ki mostere li stâve (ou l' tcheri) la k' Mareye s' a-st acoûtchî, li tchanson des andjes, l' acoraedje des bierdjîs.

Dins l' troejhinme coplet, li scrijheu riprind ene croyance levantrece [orientale] come cwè li Ptit Djezus câzéve dedja estant co pâpåd, po-z espliker ki s' mame n' aveut fwait nou petchî, mins ki s' ratindance esteut l' ouve do Bon Diu.

Lucyin Mahin, li 24 di decimbe 2021, tot ratindant matene. Gn a des eredjistrumints des troes modêyes sol pâdje del tchanson e Wikipedia walon (taper « *Stille Nacht* » u « *Pâjhûle nute* »)

Dins l' pâjhûle nute
– binamêye nute –,
wai l' sitoete
emey li toete
do noer cir la k' on-z ôt des tchansons.
Est ç' les andjes ki zûnèt dafaçon ?
Et l' estoele a mostré
li stâve do prumî Noyé.

Gn a des bierdjîs
ki rmouwèt l' pî
po-z acori
addé l' tcheri
la k' Mareye, dins ses bresses, tént li ptit :
on pâpåd ki va candjî l' avni
di miyons d' djins sol Tere.
Ci srè l' pus grand des misteres.

So on nuk di fistou,
il ont tertos vnou
vey l' efant
dedja djâzant :
« Nonna nosse mame n' est nén-st a
blâmer.
C' est l' shofla do Bon Diu k' a-st ovré.
Dj' apoitrè djoye et pâye
et l' pus grand bouneur k' i gn âye. »

Rimrames 2021

A ?

C' est pask' i gn a del nive,
Pask' i gn a del djalêye,
Et do vint a houfêyes,
Ki dj' pôreu awè del five ?

A ?

Vos pinsez ki dj' pôreu awè froed
A m' pormoenner dissu l' waerglaece
A zoupler les oirbires,
A drayî co pus roed ?

Nonna !

Po rtchâfer m' cour
Dj' a voste alinne
Vos betchs a dijhines
Rén k' do bouneur...

ene ramexhnêye
d' arimés da
Jacques
Desmet...

Li Ptit Prince

Fwai m' li dessén d' on cinsî
– Nén dandjî d' on gros, rén k' on ptit –
Ki boute po t' fé d' l' amindjî,
Ki vike dins s' cinse.
Ki n' a nén si åjhey k' on n' pinse.

Fwai m' li dessén d' on cinsî
Ki fwait s' mårsaedje avou s'-t eraire å schî,
Adon ki t' doimes co a panea ;
Ki mod ses vatches po l' laecea
Ki t' rindrès pus bea.

Fwai m' li dessén d' on cinsî
Ki n' boute nén come twè : d' ashî ;
Ki boute set djoûs so set
Po ses efants al faxhete,
Do tins ki t' famille glete.

Fwai m' li dessén d' on cinsî...

... ki serè-st enimådjeye pa Christian Lemeur

Mi bea galant

*Mi bea galant k' eva po fé l' guere !
K' alez fé låvå
Si lon erî ?*

*Vos vôrîz esse conoxhou d' lådje et d' lon.
Mins çou k' vos vâroz
Si va-st aflaxhî.*

*Ni veyoz nén k' ça n' sièt a rén
Et k' vosse daegn¹
Toûne a trî ?*

*Mi bea galant k' eva po fé l' guere
K' alez fé låvå
Si lon erî !?*

*Vos croyoz k' vosse mayon pierdowe
Dins vosse tiesse
Doime vaici.*

*Dji m' va braire, mi ki s' leyive adire...
Mi k' les sorires
Estént da vos...
Estént por vos.²*

1. vaici « on daegn » = tos les tchamps d' ene cinse

2. Redjârbaedje d' on powinme da Victor Hugo

On pasmint d' tins pus si corant

Tini des colons d' tape

Po câzer del colebreye [colombophilie], i fât cmincî pa l' aclevaedje. Paski : i fât awè des djonnes colons, et cwand i sont ptits, lezî mete li bague nâcionåle, ki vos atchtez.

Mi mes parints ni vlént nén ki dj' djouwaxhe avou les colons, pask' on aléve brâmint à câbaret, avou ça, hin... li vénrdi, l' dimegne. C' est come ça, k' on djoû, cwand dj' a rivnou di scole, mi mame aveut vindou tos les colons. Adon, i nd aveut pupont.

Bagaedje ey etrinmint

Et, cwand i covnut... cwand ça disclôt, à djonne, vos lyi metoz l' bague. On moes après, vos n' lyi sâriz pus mete li bague. A moens k' i fâreut adon fé des fâssès bagues. Ça fwait : vosse colon a on limero nâcionå come nos nd avans po nosse cwâte d' idintité.

Pu ça, c' est l' prumî afwaire : awè on colebî convnâbe, hin ; ey ene bawete ; ey adon, des fotches, la, hin. Ey on cale les fotches po k' i savnuxhe rintrer, mins k' i n' savnuxhe nén sôrti.

Paski, èn amateur, i n' lait nén voler ses colons nimpôrtu cwand. I les fwait voler... cwand i fwait bea et tot ça. Mins nén lontins. Et il evont, come èn etrinmint d' on sportif. On cmincive pa les lâchî toprès. Si vs avîz ene oto, i n' ast èn amateur ki vos djheut : « A ! Vos alez a Djiblou (ou a Fleuru) ? Dji vos va dner sacwants colons. Vos les alez lâchî. C' esteut l' etrinmint des djonnes, ça.

Mins on comincive, po vraiymint djouwer, a Sour-so-Sambe [Solre-sur-Sambre] u a Momgniye. Dedja a Flipveye, nozôtes.

Les concours

Les concours, ci còp ci. Vos alez li vénrdi al sâle. So Tchâlerwè, c' esteut al mâjhon do peupe. Mins e Roman Payis [Brabant wallon], c' esteut purade ene sâle di danse. Ca dins les cinsîs, i n' aveut waire di so-

cialisses.

Et vos alez li vénrdi al nute boere kékes veres... sacwants veres come on dit làvâ. Ey adon, vos alez avou li colon k' vos avoz tchoezi. C' est on mâye ki cove, metans ; come ça i rvénrè rade pol frumele. Ôyi, paski les colons n' sont nén come les djins. I dmeurnut todi avou l' minme. Ça, dji l' a veyou, paski dj' a yeu des colons – à moens dijh ans, mins dji n' pleu nén djouwer.

Et cwand on djouwéve, on cmincive li vénrdi al nute. Oubén li djudi – paski cwand i vont paregzimpe a Bârçulone, il evont à trén. Mins sovint, c' est des camions.

Adon, vos alez elodjî vos colons k' vos avoz tchoezi po les mete al tape. Et vos metoz des sôs ladsu, hin. C' est « wadjî » k' on dit ça e walon. Et on wadjive, on meteut des cwars so vosse colon. Ey adon, i n' a èn ôrlodjî k' est la, avou des... apareys k' on dit on constateu. C' est ene boesse di bwès avou ene ôrlodje. Et l' ôrlodjî meteut l' ôrlodje bén a l' eure, al munute près. Ey adon os les cias k' avént des colons avént leu constateu al minme eure.

Et vosse colon, on lyi meteut ene bague di cawoutchou, avou on limero. Et vos avîz ene pitite ronde boesse, come ene coviete di botaye di bire. Et vos bevîz co sacwants veres et vos eralîz.

Adon : li dimegne, vos schoûtîz li posse ki vos djheut « les convweyeu ratindnut... » Pu : « li convweyeu a lâchî les colons; Flipveye a lâchî; u Noyon; u Chatorou, u Dacs... » Et insi, i savént bén dins cobén d' tins il alént rivni. Si c' esteut po Bârçulone, c' esteut l' londmwin.

André Jancart, ki racontéve sins tecse divant lu, às scoles di Bive (scole pa les scolîs), li 23 d' nôvimbe 2021; eredjistrumint schoûtâve so Wikisourd (adresse p. 23)

Li rarivaedje

Èn amateur di colons, ci n' est nén rén pol feme. I dmeure toprès do colebî, et i fât k' on lyi vâye diner a magnî paski i n' dischind nén : i dmeure la.

Ey adon, si vs avoz des colons come mi dj' end aveu, dji les dveu resserer. Dji n' les pleu nén fé voler, sinon, mâlureus ! vos âriz stî stronné pa les vrais colebeus.

Ça fwait ki : arive li dimegne. Il estént la dins l' colebî. Cwand l' colon rintere, i n' sait pus sôrti. I plonkèt sol colon – mins l' colon les conoxheut bén ; c' est zels ki l' alént sognî. Paski : il alént dins leu colebî deus troes còps par djoû.

Paski, li colon, i faleut k' i rintraxhe totshûte. Nén dmorer trinner dvant l' ouxh.

Ey adon, i fjhént atincion à passet – i n' a l' bawete et l' passet et les fotches. Adon, l' colon n' sait pus sôrti. Li colebeu plonke dissu ; i lyi prind l' bague di cawoutchou ; i l' mete dins li ptite boesse. Crak ! I constate.

Mins i nd avént kécfeye ki vnént di Momgniye – ça, c' esteut les djonnes a l' etrinmint – mins i nd avént di Chatorou. C' est ddja ôte tchôze. Et i dmorént co kécfeye a prandjire po les ôtes.

Mins sovint, i nd avént k' a ene plaeece ; come ça, il estént trankiles. Il alént directumint boere on vere, avou l' boesse. Et on waitive dedja s' i n' aveut ds ôtes ki rpassént... po vey s' on-z esteut dins les tins.

Alôrse la, e l' sâle, l' ôrlodjî droveut l' aparey et i veyeut cwand çki ç' aveut stî l' rintrêze. Et vola : c' esteut tot !

Novea live e walon

Djins d' amon nozôtes

Les romans do payis d' Tchålerwè sont sovint foirt literaires, plaçant les persounaedjes dins on cotoû la k' les djins djâzént câzu tertos walon. Les belès-letes carolos vinèt di radjonni on fameus côp...

Avou l' dierinne ramexhnêye di noveles da nosse gaztî sportif, Jean Goffart.

Li live a vudî e 2020, eplaidî ås edicions «*Le livre en papier*», mins li strimaedje ni s' a polou fé k' e moes d' setimbe 2021, cåze del parminêye.

Li ratournaedje e francès a stî scrît pa l' oteur. Il est metou vizon vîzu, avou l' walon sol pådje di gâtche. C' est bén aessant, paski li tecse walon nos va apoirtir des côps des sorpriyhes. Et adon, zoupler so l' ôte pådje po vey cwè.

Contnou

Li live fwait 406 pådjes, et gn a la nouv noveles:

* «El kimere del grande måjhon» : ene djonne feye tote seule, mins k' a ene vila, aide on motård ki vént d' fé èn accidint divant s' måjhon... sol tins ki l' tévé anonçe on bracaedje di banke pa des bôdårds k' on peté evoye a moto.

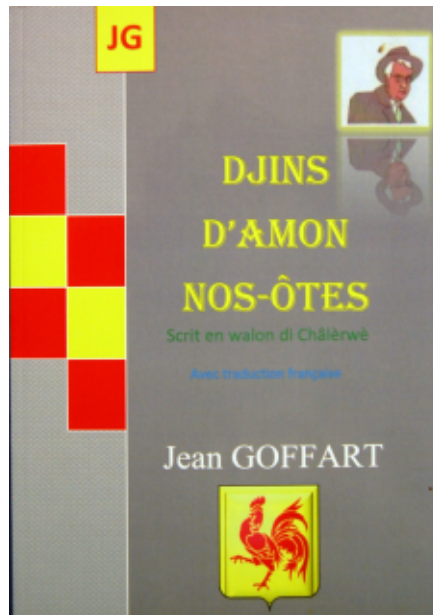
* «El pitite feye do grand feu», ki dj' n' a nén co lî.

* «El botike» : deus frés montèt ene superete. Li pus djonne fwait egadjî s' mayon. Mins gnè a aveur do treyin...

* «L' efant do coron» : on conte di Noyé al plaijhante fén avou èn abagant sins papî ki s' vént ahouwer do froed tot s' catchant dins li strin d' ene creche di coron.

* «On drole di rbouteu» : Cindi n' a pont d' pere. Tchaekê côp k' elle è cåze avou s' mame, cisse-ciale dimeure mouwale. Li rbouteu, c' est onk ki dimeure dins l' bildigne metou a l' adroet do leur. Cwand ele li rescontere, elle a sogne di lu, avou ses noers mousmints et si grande bâbe. Disk' å djoû k' ele toume flåwe djustice divant s' måjhon.

* «El binde di bons a rén» :

Sofeye passe ene samwinne mon di s' mononke a Paris. Mins dins l' botikea la k' elle a stî fé ene coûsse po s' mantante, gn a l' ome k' a stî touwé d' on côp d' coutea. Motoit l' coutea k' elle a ramassé al tere et rmetou sol candjlete.

I m' dimeure co, å djoû k' dji scrî : «El pitit tchén do prumî», «El vî ome» eyet «Evoye eyou?» , les troes dierins pttis romans del schôtlêye [recueil].

Plaeçaedje dins l' espåce et dins l' tins

Les paskeyes si pasnut do costé d' Tchålerwè, sovint dins les viyaedjes d' alintoû («El kimere del grande måjhon», «El botike», «L' efant do coron»). Des ôtes sont plaecyees e l' veye minme, veyant mint les bildignes la k' les persounaedjes ont leu djîsse («On drole di rbouteu»).

Gn a djustice «El binde di bons a rén» ki s' passe a Paris.

Les sinnes ni sont nén todi datåves, mins c' est crândimint li monde des anêyes 2010. On pout minme adviner l' date di «El binde di bons a rén» : fén 2019, ca on î djåze do målfeû k' a rava-

dji li catedrâle Nosse-Dame di Paris (li 19 d' avri 2019).

Li scrijheu aboirdêye des sudsjets k' estént do toledjoû [du pain quotidien] ezès anêyes 2010. Et portant, sacwants d' ces tinmes la n' estént waire aduzés pa les belès-letes walones, pâr do costé d' après Tchålerwè. Boutans :

* les rujhes des efants refudjîs sins papîs, vinous di payis avou des bindes di touweus k' atacnut les viyaedjes et schafyî tot çki bodje (on tuze a Boko Haram)

* des djonnes eterprindeus ki rassonrèt ene viye cinse po fé on pttit grand botike [mini-market]

* des djonnes ki n' trovnut pont d' ovraedje, e minme tins k' les femes boutnut del djournêye.

Come di djustice, l' amour et l' seke ont-st eto leu plaeece.

L' amour ki djômeye [couve] pol comere del grande måjhone, ene djonne feye ki monte a smince, et ki sereut co bén bleuwe do motård k' elle a rascoyî. Mins ké sôre d' ome est ç' bén ?

Sins aler ossu lon ki des scrijheus come José Schoovaerts u Jean-Pierre Dumont, gn a cwand minme deus sinnes di rlâcion pol seke. Ene ki c' est l' prumî côp po ene cope di djonnes hanteus («On drole di rbouteu»), ene ki c' est vormint on foircixhaedje («El botike»).

Vos trovroz on pus long corwaitaedje [analyse] sol Wikipedia e walon (taper l' tite do live dins l' purnea « cweri »). On î louke li manaedjmint do suspinse eyet li livea do walon eployî pa l' oteur.

Lucyin Mahin, li 18 di decimbe 2021

Fiesse às lingaedjes walons

Oufti ! L' edicion 2020-2021 a bén stî

Portant, les adjinçneus, el « Môjo dès Walons » carolo, a veyou les set croes po poleur adiercî s' côp. Faleur rastrinde les plaeces, et leyî vni totes les djins k' i fât po do teyâte.

Il avént droet a 100 plaeces pol sâle di teyâte, et co céncwante plaeces e l' cafetaria. N a don ene grosse cintinne di djins k' ont la « tourné » – nonna ! on n' pleut tourner; faleut rastrinde ses bodjaedjes !

Vo cial kékes ritripaedjes ki dj' a rçû « a tchôd ».

Joële Spierkel : Gn-aveut dèl djin, on n' pout nin bate conte. Li pîce di Meurée èsteut come on tauvia (foû bias costumes) èvou èstin.n' comèlés tapadjes di d'vies èt danses (machî lès jenres...qué bone idéye !). Li pîce da Roland è-st-one foû bone pîce èt ç' qu'il a dit rapôrt au tàyâte èsteût foû bin dit !

Djôr Staelens : Avou nosse Nicolai, nos avans stî la po deus eures di timp. Mins gn aveut dedja do monde. Samea esteut la, et Pire Otjacques, et brâmint del djin. Dj' a rescontré sacwantès djins des Relîs, foirt avant onk pus djonne ki mi, et ki câze bén l' walon (et dvins les Relîs todi !). Po l' restant fok des conoxhances (des djins des soces di walon, et ene di djin po l' picârd). Dji n' avans nén stî vey li spectâke. Mins l' fiesse a Couyet c' ere purade po les waloneus si rescontrer inte di zels. Nén vormint po les djins d' âdfou.

Al moense s' il ârènt fwait ça vormint a Tchâlerwè ! Mins l' sitâcion d' Couyet, gn a pont d' trèn ki s' î djoke do dimegne, pont d' ahote. K' i fjhénxhe ça a Couyet ou a Schoûtsiplout, c' est l' minme. Dji n' a veyou nol afitcha nole pâr po racsegnî l' fiesse. Minme li voye Vandervelde, gn end a

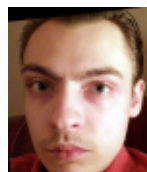
Bienvenue à l'évènement
« Fête Aux Langues de Wallonie 2021 »
Couillet, le 12/09/2021
Ticket d'entrée

Afin de profiter pleinement de ce moment, quelques instructions à suivre :

<p>Avant d'entrer dans la salle, vous devez vous présenter et confirmer votre réservation.</p> <p>Ce ticket est à <u>conserver</u> pendant toute la durée de l'évènement – il peut vous être demandé à tout moment.</p> <p>Le nombre de participants est limité.</p> <p>Nous vous demandons de réduire au maximum vos déplacements.</p>	<p>Merci de respecter les règles sanitaires en vigueur :</p> <p><u>Désinfection</u> des mains Masque <u>obligatoire</u> lors de vos déplacements</p> <p><u>Retrait</u> du masque <u>autorisé</u> lorsque vous êtes <u>assis dans la salle</u></p>
---	--

Nous vous souhaitons une agréable après-midi en notre compagnie

deus dins l' comene, et l' mostreu d' voye [GPS] vos moenne al cene k' est l' pus près del mitan-veye.

Samuël Dumont : Ça a stî, c' esteut foirt bén. Dj' a veyou Pire Otjacques (k' esteut avou l' Muzêye do Parlaedje d' Ârdene eto), Djôr, Nicolai eyet Gérald a no stande.

Nos n' avans nén brâmint vindou. Dj' a savou seulmint vindre èn ârtike da mi ey on « *Novèles et Binde à dèsséns* » da Jacques Desmet.

Dj' a-st atchté on live da Monsieu Francard. C' est on live francès-câzant mins ki djâze do walon, do picârd, do gâmes eyet di tchampnwès. Tot seuxhant k' il est foirt mâlâjhey d' awè des infôrmaçons so ces deus dierins lingaedjes rola, dji l' a prindou. Dj' end a bén dandjî po mes rcweraedjes. Âdzeu d' ça, dj' a plou awè on dicâçtaedje da lu.

I shonnreut k' el côp ki vént, ci sereut e Mâtche. Ça s' pasrè li

14 di may 2022. Ci serè on semdi. C' est l' Muzêye do Pârlaedje d' Ârdene k' el frè.

Nadine VWH : Po 2022, i nos fât renonder on « houcaedje às pordjets ». Ci serè d' askepyî èn ovraedje escolincieus [didactique] a pârti do live d' imâdjes - ârmonak « À long des djoûs et des sâjhons ». C' est des haycou, on djinre foirt al môde pol djoû d' ouy. Les pordjets doeynut esse rintrés pol cwénze d' avri. Li wangnant serè motoit prezinté al fiesse 2021.

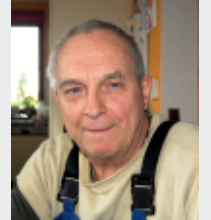
A sayî eto d' fé raviker : li bate di noûmots 2019 so l' ecolodje, ki n' a mây rexhou di l' emilreye des responsâves.

Teyâte e walon

Des pîces istorikes

Li pris « teyâte » del Kiminâlté Walonreye-Brussele 2020 ala mitan-mitan po deus pîces istorikes. Li prumire, da Rose-Marie François (e picârd) «Filipet et Djihan» eyet l'ôte da Michel Meurée avou Michel Robert : «Vauban, todi lu».

Li pîce e picârd mostere Froissart, on né-natif di Valinchinne, ki va trover li rinne d' Inglutere, ki provént do minme payis, et ataker a dvizer e picârd.

Tant k' a « Vauban, todi lu », dj' el diveu-st aler vey a Djerpene li 27 di nôvimbe, mins couye berdouye ! gn aveut ene kimere k' aveut-st atrapé l' cron virûsse, et l' djouwaedje a stî rmetou. Bawaite ! ci serè kécfeye pol moes d' mâss.

Do tins des revintreyes

Rindaedje des pris teyâte (li 8 di nôvimbe)

« Vauban, todi lu » si passe e 1693, do trevén ki li rwè d' France Louwis catoize aveut rprins Tchâlerwè, et si ârtchiteke vini vey çou k' aveut flantchî dins les disfinses, po médyî les difâts.

Li pîce ki nos end alans câzer, pol djoû d' ouy, si lome « Viyolinne ». Ele si passe cint-z ans après, do tins d' Napoleyon. C' est l' ouve da André Mus, on scrijheu k' a djouwé teyâte a Djilî avou « Les Disciples de Chenier ». Elle î a stî creyeye e 2015.

Mins leyans li scrijheu espliker les ca et les ma.

Dimandeu (Dm.) : - Vos av sîcrît ene

pîce di troes akes. El ploz raconter ?

André Mus (A.M.) : Po dire li vrayî, l' istwere comince dins l' sâle. C' est on grand-père ki va cweri ès pitite-feye a scole. Ey el pitite-feye, ele pâle do tins passé, ou çk' i gn aveut des belès cotes – c' est tot çou k' elle aveut ritnou. Mins l' grand-pere esplike ki : tincion ! I gn aveut cwanlminme des mâlâjhistsés ; on n' aveut nén tot çk' on a asteure po viker ; c' esteut pus mâlâjhey ; on-z aveut froed, d' l'ivier, et tot ça.

Et ça, ça vént do fond del sâle. Ey adon, cwand il arivnut toprès del sinne, la, i gn a l' ovrî ki dit – pask' i sont-st e trén di rfé l' toet del mâjhone – « Di ! On a rtruvé on saetch. Efectivmint, i gn aveut on saetch avou... des afwaires didins. Et dins l' saetch, i gn a ene blouke ; ene blouke âs tchveas. Et i gn a on live, on cayé – on direut asteure, dji n' sai nén, mi –... »

Dm. : - ...on djournâ ?

A.M. - Oyi, c' est ça ! Eyet l' pitite feye, elle est e trén d' lére sol boird del sinne. Ey e minme tins k' ele lét, el ridea s' drove. Ey adon on voet Violinne ki scrît çki l' pitite feye lét. Ey adon, elle esplike tote ès-n istwere.

Et l' istwere, el fi, c' est : elle aveut èn amoureux, k' esteut

ene miète vif. Elle a eto on bon camaeråde, mins ki s' va maryî avou ene di ses amiyes. Ey elle est télmint continne k' i s' va maryî avou s'-n amiye k' ele li prind dins ses bresses. I sont ureus, cwè, mins sins... sins pont di...

Dm. : - Sins mâ sins malice !

A.M. - Sins mâ et sins malice ! Adon, a ç' moumint la, i gn a s'-n amoureux ki voet ça et... ki pete â diâle. I va disca l' cinse k' est la pus lon ; i prind on tchvâ et i va po s' egadjî dins l' ârmêye di Napoleyon. Alôrse, ele n' a pupont d' noveles, et tot ça. Et on voet, a on certin moumint, el bîwak, inte Beaumont et Flipveye. Et la, i rescontere on djonne ki lyi esplike ki, di totes manires, non ! i gn aveut rén inte di zels, puski lu, èç gârçon la, i s' va maryî avou ene ôte. I s' aveut completmint brouyî.

Infén, e gros, c' est ça, hin.

Et po fini, i rvént cwanlminme. Et ça s' arindje. Et cwénze ans après, el gayârd, il est co evoye. Paski c' est l' revolucion bedje.

Ey adon, la, i rvént. Ey adon, ele prind... – pask' i gn aveut on sâbe eto dins l' saetch ; ça dj' aveur rovî d' el dire – ey adon, ele prind l' saetch, ele mete li sâbe dins l' saetch, avou l' cayé et tot l' bazâr. Et c' est adon k' c' est fini, cwè.

Vla !

eredjistré pa Lucyin Mahin li 22 d' nôvimbe 2021; li fitchî odio est rischoûtâve sol Wikipedia walon tot metant dins l' bawete : «Viyolinne (teyâte)» et so Wikisourd tot dnant l' tite di cist ârtike ci (adresses p. 23).

Sinnes di « Vauban, todi lu » (captâcion pa Telesambe al fiesse âs lingaedjes walons).

Mots walons ristitchâves dins l' francès d' Walonreye

Conte-rindou del bate

Les Kebecwès ni djâznut nén francès come les Iwweryins. Ebén cwè ! Gn a nouk ki trouve a rdire. Taiss ki tchaeke peupe francès-câzant a l' droet di vni mete si ptit grin âdvins di s' prôpe francès.

Et pocwè nén nozôtes, dabôrd ?

Li bate

C' est po çoula ki ns avéns metou so pàs so fotches on concours di mots do walon k' on pôreut ristitchî dins l' francès d' Walonreye. Et motoit stomyî sawants Walons å raprinde li lingaedje di leus tayons.

Gn a veut cénk categoreyes (alez rvey vosse Rantoele l° 97, p. 21).

Pol prumire, li mot k' a l' plouma, c' est « **sambresse** » ki s' pout eployî po « *péniche* ».

Pol deujhinme c' est l' mot « **sûtiphone** » k' a wangnî. I pôreut hâynetmint replacî l' inglicisse « *smartphône* » (ki beacôp des Walons prononcèt aon on long O).

Pol troejhinme, c' est l' mot « **walloneux** » k' a-st arivé l' prumî. I pout esse pus plaijhant ki

« *wallonophone* » / « *wallophone* » (on n' sait dedja l' ké k' est rconoxhou « *oficirmint* »).

Pol cwatrinme, li djuri a relî l' mot « **motî** », pus âjhey a comprinde po on ptit scolî.

Pol cénkinme (mots amuzants), c' est « **cacaye** » k' a stî ritnou. Il est ddja siervou pa sacwants Walons, mins nos lyi dnans insi on ptit còp d' pôce.

Vla co cénk mots ki dji va sayî d' tchôkî dins l' francès di m' fi, k' elzès radjoutrè a « *legne* », « *spiro* » eyet « *arincrin* ».

Gn a-t i ene sakî ki vout Bén esse mwaisse penleu (sicretaire) do concours po l' anêye ki vént ? Come ça, mi, dji pôre esse dins les bateus.

Nicolas-Paul Tilkin, li 22 d' decimbe 2021; racourti et ratournaedje : Li Rantoele; li tecse etir, e francès, est so Berdelaedjes (adresse p. 23).

Li dvancete « al » s' a ddja fwait priyî (al taxhlete) dins l' francès d' Walonreye (sins esse relîte pa des djuris) come cial a hintche a Nameur...

... a Ôtêye u a Manhé

Waloneus k' ont rployî leu haerna

C' est l' monde del tchanson e walon ki poite li doû, avou ç' limero ci. Li doû da André Gauditiaubois, on scrijheu e nosse gazete, eyet câzaedjisse [parolier] da Wiyam Dinker. Pu l' ci da nosse grand Djulosse, li pârén del copinreye di Rotchfoirt.

André Gauditiaubois

a dhoté a Gochliye li 28 di may 2021. Li walon pied on grand ome, ki n' a veut nén sogne di mostrer k' i n' esteut nén d' acoird avou les pus wårdiveus dins les waloneus.

Et ki l' walon si dveut poleur tchanter di Lidje a Tchålerwè avou les minmes tchanteus, et des tecses rimetâves e rfondou.

Dandjreus k' i wigne co dins les penes [*rue dans les brancards*] e paradis cwand il î rescontere des waloneus wårdiveus, mins k' il a fwait camaeråde avou les Forir, Pirsoul, Boxus, Albert Lallemand, Rodjî Viroux et Francis Baudoux (ki n' estént nén todi d' acoird avou l' estâvlixmint).

Ârvey, André ! Dj' ârans l' tins long après twè, al soce Li Rantoele, la k' to nos evoyives voltî tes

tchansons (dji m' permète di l' atouwer ca c' esteut on vraiyo soçon).

Julos Beaucarne...

a fwait des xhenes å stoeles... ey ås Walons poy k' il a ndalé li djoû des fiesses di Walonreye (li 18 di setimbe).

Il a veut fwait rissovni ki l' walon egzistève a tote ene djermêye di djins, dins l' dierin cwârt do 20inme sieke. Mins il a veut des rujhes po fé des tchansons e walon lu-minme. Et i n' citève nén todi les waloneus ki lyi dnént on còp di spale.

Dji l' a veu aidî a ratourner « *trouvère / troubadour* » a « *trouve* » dins l' tchanson des catedrâles (å cmince di l' internete, diviè 1998). Et lyi fé mete des condicionneus après « si ». « S' i n' âreut nén yeu des **trouveus**, / i n' âreut pont yeu d' catedrâles. / Dins les poirtâs, dins les poirtales / on ls etind cotodi tchanter ».

Crakes di nos conteus d' fâves

Li pus pire

C' est on gayârd ki neteye si fizik, k' il aveut rovyî ene bale divins.

Et paf, vola l' côp k' endè va fé peter l' tiesse di s' bele-mere.

N a s' feme k' aroufele et ki brait : « Fernand, k' ass fwait a m' mame ? »

Et i lyi respond : « Ni brai nèn insi ! Mi avou, dj' a-st avou sogne ! »

Ça n' arive k' às Francès

Divins on restorant a Paris, Fernand est e trén di s' fé sô. I pigntêye caraedje dispôy deus eûres.

A on moumint dné, n a-st ene dame al tâve d' a costé ki lyi dit : « Monsieu, vos dvrîz arester d' boere insi » dit-st ele. « Tuzez ! Tos les ans, l' alcol towe 38.000 Francès. »

Et Fernand respond : « Dj' end a rén a fote ! Mi, dji so Bedje ! »

Après l' accidint

C' est troes femes ki sont dvins ene avion ki s' va sprâtchî e l' mer.

Li prumire si rfardeye et dit : « C' est todi les belès cmeres k' on sâve les prumires ! »

Li deujhinme k' est foû ritche, rimete ses bijoux et dit : « On vént todi sâver ene feme k' est foû ritche ! »

Li troejhinme, ene negresse, noere come ene gayete, abaxhe si pantalon, bodje si ptite coulote, et plake ses fesses so l' ublot, divant les deus ôtes tote ewarêyes. Et dire : « c' est todi l' noere boesse k' on rcwirt li prumire ! »

Christian Thirion, li 22 d' decimbe 2021.

Dischiraedje et precâcion

Mareye : pou dju aveur on consej ? Albert m' a dmandé do fé ene sôrteye avou lu, et come dji sai bén ki vos avoz passé ene swerêye avou lu li samwinne passêye, adon, dji vôreu bén aveur voste idêye divant di lyi diner m' response...

Nataleye : Ebén, dji t' va tot espliker. Il a-st arivé viè les set eures, moussî come on milôrd, avou des fleurs. Awè, awè ! Adonpwis, nos avans stou magnî : omârd, tchampagne et totafwait. Epwis, nos avans stou à tèyâte.

Mareye : Ey après ?

Nataleye : Ey après, nos avans rivnou e l' mâjhône et la, il a broké sor mi come on sâvadje, il a cschiré [k'chiré, déchiré] m' rôbe et i m' a foirci pa tos les trôs.

Mareye : Ayayaye ! Vos voloz dire ki dji n' divreu nèn...

Nataleye : neni, neni... seulmint... ki vos dvoez tuzer a mete ene viye rôbe !

On voyaedjeu a Paris

C' est on voyaedjeu k' arive a Paris avou si tchvâ et ene tcherete. Avî cénk eures al vesprêye, i va boere on vere, et pu deus, troes... mins cwand i vént foû do câbaret, pupont di tchvâ, ni d' tcherete ! I waite tocosté, mins rén a fé ! Li

tchvâ et l' tcherete ont disparehou.

Vola l' nute ki tome, et i fwait froed k' po-z asoti.

Nost ome vout-st aler a l' otel po doirmi, mins tos les otels estént plins po les fiesses di Noyé. I n' aveut vraiymint pus moyén do lodjî nolu.

C' esteut d' l' ivier et l' voyaedjeu aveut bén trop sogne do faleur doirmi a l' ouxh. « Binamé Bon Diu, ki va dju fé ? » dit-st i.

I tuze on moumint, et vola k' i lyi vént l' idêye do moussî a catchete divins èn otel et di s' catchî padzo on lét.

Et insi va.

Mins l' tchambe aveut stî louwêye a ene djonne cope ki fjheut si toû d' noices. So l' côp d' doze eures, les djonnes maryîs rtoumèt e l' colebire.

Nost ome, catchî padzo l' lét, waite do n' pus fé nou brut et i n' oize pus bodjî d' on milimete.

Les djins s' metèt e leu lét, et cmincèt a s' dire totes sôres di beas mots d' amour.

A on moumint dné, vola l' djonne maryî ki dit a s' feme : « Dins vos ouys, dji voe Paris tot etir. Dji voe Notru-Dame et s' clotchî, dji voe l' Aiwe di Sene et tos les ponts, dji voe totes les pitîtes rows si plaijhantes, dji voe... »

« Et bén, dit-st i nosse voyaedjeu, si t' voes tot ça, di m' à galop ou çk' ele est m' tcherete. »

André Mottet, li 4 di mâss 2020

Abounmints 2022

Nos estans oblidijs di rmonter les abounmints po l' anêye 2022. Li gazete papî et si evoyaedje costêyrè 18 uros. L' abounmint éndjolike (evoyaedje do fitchî al cwâlitè d' imprimaedje troes samwinnes divant l' papî) dimeure a 5 uros. Les deus po 20 uros.

L' ABERTEKE

Biyets d' oubleur e walon

sinés « Èl-Gueuye-Noere » (Samuël Dumont, on djonne sicrijheu e nosse gazete et bouteu so les waibes Wikipedia)

Racsegnes : lianarchisse@tutanota.com

Djâzante waibe des pårlers d' Beldjike

Li mape del Beldjike (<https://atlas.limsi.fr/?tab=be>) s' a co-st aritchi di sacwants eredjistrumints walons : a Welin (Lussimbork), Lane (Roman Payis), Clavir (Lidje), Walcoû (Nameur) et on troejhinme po Tchålerwè (Hinnot) : dischinde à raeze des tecses et clitchîz sol 3inme onglet.

Si vos estoz d' ene comene nén co metowe lavola, vos ploz atôtchî lucyin53@gmail.com u philippe.boula.de.mareuil@limsi.fr. Sifwaitmint si vos cnoxhoz des « Walons vnous d' ôte pâr » ki djâznut des ptits lingaedjes, di tolminme wice, nén co rprezintés sol mwaisse waibe (<https://atlas.limsi.fr>).

Sol tévé waloncâzante (VoBuze [YouTube])

Veyâve a pârte d' l' Aberteke (<http://aberteke.walon.org>) u so ene ricwirrece (Gogueuye u ene ôte) tot tapant Youtube / walon / Lucien Mahin.

El dierin eplaidaedje, c' est ene sicole so les indicatifs erireces. Bénrade des ôtes videyos, scolaedjes et rapoirtaedjes ? Dijhans todi kécfeye !

Les copinreyes k' ont rataké

Li copinreye di **Gouvi** a candjî d' mousmint : asteure, c' est on câbaret walon a Limerlé, dins ene cinse raploûjhrece [aux réunions] « *Périple en la demeure* ». Troejhinme semdi do moes a 7 eures al nute. Racsegnes : epona53@hotmail.com

Li cene di **Tchârnoe-dlé-Nassogne** esteut ddja a s' troejhinme raploû li 16 di nôvimbe, avou on tinme po tchaeke resconte. C' est a 8 eures del shijhe. Racsegnes : nwaregodu@skynet.be

Po les copinreyes do **Roman Payis** (Walin...), emilez a Djâke Desmet, jacky241243@gmail.com

Li copinreye di Libin a rprins ossu, li dierin vénrdi do moes, di deus a cwatre eures di l' après-nonne. Racsegnes: edith.godart@skynet.be

Sol Daegntoele waloncâzante

L' Aberteke

<http://aberteke.walon.org>

Scoles di Bive do waeyén-tins 2021; Fimes del tévé walon-câzante, vis limeros del Rantoele.

L' eiciclopedeye Wikipedia

aveut **11.320** ârtikes (à 12 di decimbe 2021); <http://wa.wikipedia.org>.

Wiccionaire

Tos les mots d' totes les langues esplikés e walon : <http://wa.wiktionary.org>

N aveut **28.104** ârtikes à 12 di decimbe 2021, inte di zels, 23 698 fok pol walon. Li diferince, c' est des mots di ds ôtes lingaedjes, ratournés e walon.

DTW

Diccionaire di tot l' walon: <https://dtw.walon.org/>.

À 12 di decimbe 2021, gn av **33 384** intrêyes.

Si vos vloz radjouter des dnêyes (a pârte di motis egzistants), si rashire so « Berdelaedjes » et emilez a Pablo Sarachaga : pablo@walon.org

Wikisourd

<https://wa.wikisource.org/>

Dispu decimbe 2021, li Wikisourd walon a divnou ene waibe a pârte. Vos î ploz mete des tecses e walon foû abondroets (vis scrijhaedjes ki l' oteur est moirt dispu 70 ans) u des scrijhaedjes da vosse.

S' i n' ont nén co stî eplaidîs, i sont metous dins on depô la k' on n' les pout nén aduzer. S' il ont ddja parexhou, fât Bén mete wice, po les manaedjeus poleur aler aveuri ki li scrijha est Bén l' minme. S' il astchait, les candjmints d' ortografeye si polnut fé, mins so ene pådje a pârte, raloyeye al prumire.

Fiesse às lingaedjes walons 2022

Grand raploû a Mâtche-el-Fâmene li **semdi 14 di may**. Racsegnes : Michel.Francard@uclouvain.be

Fesbok walon-câzant

Pådjes « Fesbok » avou beacôp do walon : Payis condruze, Jean Goffart, Blawète, Djozewal Rabulets, Tchafète et Tchafiaud.

Berdelaedjes

<http://berdelaedje.walon.org/>

Rizultats del bate Tilkin; dimande di mots; kesses so li rfondaedje; tecses da André Gauditiaubois...

Li waibe des rruwes walones

Pådje del Rantoele-gazete

<https://www.revues.be/li-rantoele>

Li Ranteule
N° 1000 - 1000 pages
1000 pages - 1000 pages
1000 pages - 1000 pages

Li Ranteule 2000-2001

Li Ranteule

Li Ranteule

Li Ranteule

Li Ranteule

Li Ranteule

Li Ranteule

Li Ranteule

Li Ranteule

Li Ranteule

Li Ranteule

Li Ranteule

Li Ranteule

Li Ranteule

Li Ranteule

Li Ranteule

Li Ranteule

Li Ranteule

Li RANTEULE

Li RANTEULE

Li RANTEULE

Li RANTOELE

Li RANTOELE

Li RANTOELE

Li RANTOELE

Li RANTOELE

Li RANTOELE

Li RANTOELE

Li RANTOELE

Li RANTOELE

Li RANTOELE

Li RANTOELE

Li RANTOELE

Li RANTOELE

Li RANTOELE

Li RANTOELE

BONTINS • L' 61

Li RANTOELE

Li RANTOELE

FRITZINS 2003 • L' 45

Li Rantoele

Li Rantoele

EVIER 2003-2004 • L' 48

Li Rantoele

Li Rantoele

EVIER 2005 • L' 74

Li Rantoele

Li Rantoele

Do 12 à 19 di may, c' est l' Fiesse à Engaedjes walons!

Li Rantoele

Li Rantoele

Esté tocant, frumint pezant!

Li Rantoele

Li Rantoele

Bonne anêye et totes sôres di bouneurs!

Li Rantoele

Li Rantoele

Li Rantoele

Li Rantoele

Li Rantoele